

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЕРГОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Система вищої професійної педагогічної освіти, будучи організованою педагогічною системою, постійно знаходиться під впливом соціальної системи і залежно від соціального замовлення у ній відбувається відповідна перебудова й адаптація елементів. Натепер суспільство потребує вчителя технологій, здатного до сприйняття нових ідей, ухвалення нестандартних рішень, до активної участі в інноваційних процесах, готового стабільно і компетентно вирішувати професійні завдання.

З позицій системно-структурного аналізу процес формування ергономічної культури майбутнього вчителя технологій слід розглядати у головних сферах його життєдіяльності: матеріальній, духовній і соціальній. Майже всі підходи до трактування структури культури виявляють такий її компонент, як цінності. До аксіологічної проблематики у теорії культури зверталася ціла когорта авторів: Л. Архангельський, М. Коган, Л. Круглова, К. Сарінгулян, Н. Чавчавадзе та інші дослідники. При всіх відмінностях поглядів учених можна виділити дві домінуючі ідеї: це суб'єктивно-об'єктивний характер цінностей, їхній зв'язок з потребами суспільства, соціальних груп і особи.

Необхідність об'єднання культурології й аксіології показана у роботі Н. Чавчавадзе «Культура і цінності». Автор справедливо відзначає, що взаємодію теорії культури і теорії цінностей збагачує і конкретизує зміст цих філософських поглядів [8]. Трактування культури через систему цінностей мало місце у роботах відомого культуролога Е. Маркаряна [5]. Аксіологічний аспект розглядався ним як істотна характеристика у філософському розумінні культури.

У роботах інших учених, зокрема Н. Злобіна [2], розроблялася концепція культури на підставі теорії діяльності. Недоліки аксіологічного розуміння культури та визначень, які побудовані на його основі, вбачалися у тому, що культура там трактується не як процес, а як якийсь статичний стан, виступає лише у вигляді набору артефактів діяльності людини (цінностей), і через це втрачається підстава для виявлення її істотних ознак. Далі, підкреслювались аксіологічні визначення, які мають описовий, суб'єктивно-оцінювальний характер, що перешкоджає розкриттю суті досліджуваного явища, науковому пізнанню феномену культури.

Слід зазначити, що безперечна вразливість аксіологічного підходу до аналізу ергономічної культури виходила, зокрема, від одностороннього, неадекватного розуміння природи цінностей. Водночас, під час аналізу альтернативних позицій, стає очевидним, що неможлива як редукція культури до цінностей, так і повне ігнорування аксіологічного підходу. Дискусія навколо аксіологічного підходу до культури (публікації А. Арнольдова, Н. Чавчавадзе та інших культурологів) сприяла диференціації різних аспектів у розумінні культури, привела до інтеграції і знаходження загальних моментів у різних концепціях культури, сприяла активній розробці теорії цінностей і визнанню аксіологічного підходу як одного з основних у теорії культури.

З категорією «цінність» у трактуванні феномену «культура» пов'язана категорія «норма». Співвідношення цих понять переконливо показав К. Сарінгулян, що розглядав цінності як норми цілеспрямування або норми-орієнтації (на відміну від норм-регламентацій) [7].

Аналіз категорії «норми культури» дозволяє підійти до поняття «цінність». Трактування цінності як функціонального буття або як норми людського цілеспрямування означає не різні інтерпретації цієї категорії, а різні види цінностей. При цьому очевидно, що цінності як норми людського цілеспрямування є визначальними стосовно цінностей іншого вигляду, оскільки тільки у системі певної мети діяльності ті чи інші речі знаходять

функціональне буття. У зв'язку з викладеним є доцільним визначити вищий рівень ергономічних цінностей як норми людського цілеспрямування, тим самим включаючи ергономічні цінності в систему суспільної свідомості, розглядаючи їх у контексті суспільного буття особи, основоположною ланкою якого є ергономічна діяльність.

Динаміка цінностей має тенденцію відходу від традиційних внутрішніх ергономічних цінностей, більша увага у системі ергономічних цінностей приділяється «зовнішнім цінностям». Ергономічне поле культури захоплюється через відповідні норми, зразки поведінки, ціннісні орієнтації «інструментальний активізм», що загострює проблеми внутрішнього світу особи, підсилює егоцентризм.

Для гуманізації суспільних стосунків, переходу від принципів соціоцентризму до людиноцентризму, орієнтації на людину як вищу цінність у навчально-виховній роботі варто враховувати особливості ергономічного поля культури, які характерні для сучасного етапу розвитку суспільства. І. Лернер розглядає культуру як духовну освіту, свідомість, яка виражає колективне «Я» певного соціуму. Основну функцію культури, услід за французьким ученим К. Бернаром (1878 р.) І. Лернер убачає у гомеостазі – властивості особи підтримувати свої параметри у певному діапазоні, зумовленому специфікою зовнішнього середовища, особливостями його культури. Культура кожного соціуму одержує зовнішнє, наочне закріплення у специфічних «артефактах» – образах, знаках, символах, звичаях, традиціях тощо. Усі вони є системою «символічних форм», які визначають особливості культури даного соціуму, за допомогою яких особа приймається й ідентифікується у даному співтоваристві [3].

Такий погляд на феномен ергономічної культури дозволяє розділити на два рівні її функціонування: ергономічна культура суспільства й ергономічна культура особи, зрозуміти взаємозв'язок, взаємообумовленість і взаємопроникнення ергономічної культури цих рівнів.

Ергономічна культура суспільства має властивість накопичуватися, акумулювати історичний досвід. Сучасна ергономічна культура базується на культурі минулих часів, містить зразки минулих культур. Основою для створення ергономічної культури даної епохи, частина якої перейде у майбутнє у вигляді окремих еталонів і зразків, є творча дизайн-ергономічна діяльність людини.

Дослідження дефініції ергономічна культура дозволяє визначити її як характеристику особи, що показує максимальний ступінь розвитку якоїсь якості, властивості особи, підкреслює опосередкованість її етапом техніко-технологічного розвитку суспільства, а також показує залежність від конкретного соціуму, його соціальних норм і еталонів. Ергономічна культура кожної особи, при загальній соціальній детермінації, має індивідуальний характер. Кожна людина має власні цінності, її ергономічна культура унікальна і неповторювана, вона є джерелом збереження, передання і перетворення знань, умінь і здатностей до самозбереження. Вивчення ергономічної культури особи свідчить про її складність і багатогранність.

Реалізація принципів системно-структурного підходу до ергономічної культури майбутніх учителів технологій припускає визначення її структури. При розгляді складного і багатообразного феномену ергономічної культури навряд чи доцільно виходити з однієї, нехай важливої й істотної структуротвірної ознаки. Очевидно, що ергономічна культура має бути представлена багатовимірною структурою, систематизованою за декількома параметрами.

Оскільки культура, як це було показано вище, вторинна стосовно суспільства, то соціологічний зріз культури ізоморфний соціальній структурі суспільства. У соціологічному аспекті у структурі ергономічної культури можна виділити такі її елементи, як культура окремих професійних прошарків, вікових груп (серед них і всередині професійних груп), націй, регіонів. Очевидно, що ергономічна структура культури складна і багатообразна, кожен її компонент має свою культурну специфіку, але, водночас, відображає особливості культури суспільства. Якщо культура суспільства

загалом перебуває у кризі, то і субкультура кожної соціальної підструктури відображає у тій чи іншій мірі властивості суспільного розвитку в даний період.

Ергономічна культура майбутнього вчителя технологій є сукупністю матеріальних і духовних цінностей, необхідних для праці, спілкування і пізнання, а також містить методи і способи ергономічної діяльності. Породжена розвитком науково-технічного прогресу і соціумом ергономічна культура характеризується у своєму бутті єдністю пристосувально-перетворюючого і стереотипно-продуктивного моментів. Якби не були багатообразні індивідуально-творчі прояви в ергономічній діяльності, у них наочно виявляються риси єдності, збіги. Т. Малькова, досліджуючи соціально-культурологічні процеси і відзначаючи різноманіття невичерпності їх в одиничних проявах, підкреслює їхні загальні риси: технологічність, тобто наявність механізмів пристосувально-перетворюючого ставлення особи до системи «техніка-середовище»; продуктивність, тобто творчий характер діяльності; стереотипність – здатність до відтворення норм і цінностей професійного середовища особою [6].

Розгляд пристосувально-перетворюючого і стереотипно-продуктивного механізмів ергономічної культури дозволяє з'ясувати закономірності її розвитку, що є одним з найважливіших етапів реалізації системно-структурного підходу в дослідженні. Інший напрям структурування ергономічного поля культури має соціокультурологічний аспект. Ця структуризація містить такі сфери, як культура праці, побуту, мораль, освіта, виховання.

Система формування ергономічної культури майбутнього вчителя технологій має свою структурну організацію, об'єктивну частину якої становить матеріальна культура. До неї належить матеріально-технічна база навчально-виховного процесу, технічні засоби навчання, застосування сучасних виробничо-інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Матеріальна культура має подвійне забезпечення: з одного боку, вона створюється за безпосередньої участі членів даного колективу, з другого, – оскільки вся матеріальна практика має соціальний характер, то вимагає соціально-організованого забезпечення. Виходячи з цього, ми виділяємо дві детермінанти ергономічної культури: ергономічна культура особистості вчителя і соціально-ергономічна культура суспільства.

Кожному рівню ергономічної культури властиві свої форми культури, що опосередковані діяльністю і спілкуванням. Суб'єктивний компонент ергономічної культури соціуму пов'язаний з діяльністю індивідів і ними визначається. Але за певних обставин, будучи таким, що об'єктивувався, закріпленим у механізмах соціальної пам'яті, суб'єктивний компонент ергономічної культури стає стереотипом сприйняття, мислення, оцінювання і відіграє на різних етапах розвитку суспільства провідну роль.

Ергономічна культура трансформується у суспільну систему поглядів, переконань, ідеалів – ергономічний світогляд, який характеризує ставлення вчителя технологій до людей, суспільства, духовних цінностей, діяльності тощо.

Отже, зміст поняття ергономічна культура вчителя технологій має розкриватися насамперед через визнання цінності особистості вчителя. Під цінністю особистості майбутнього вчителя розуміється єдність двох складових: особистісні характеристики кожного індивіда і соціальні функції, що виконуються людиною у суспільстві. Обидві складові безпосередньо пов'язані з ергономічною культурою. Цей зв'язок закладений в ергономічній сутності моралі, що виступає початковою формою ставлення до людини як до цінності. Ергономіка відповідно є сукупністю етично-психологічних властивостей особистості, що виражають усвідомлене і співчутливе ставлення до людини як до вищої цінності.

Розуміння ергономічної культури як етичного ідеалу вчителя технологій приводить до загострення суперечності між істотним і належним. Етичний ідеал обумовлює досягнення такого рівня розвитку особистості, який відповідає ергономічній сутності фахівця. Він є сукупністю ергономічних цінностей, співвіднесених як з потребами

розвитку суспільства, так і з потребами окремої особи. Тут виявляється органічна єдність провідних інтересів особи і суспільства, оскільки етичний ідеал концентровано виражає соціальні функції ергономічного світогляду.

Етичний ідеал розвивається, удосконалюється як зразок, що визначає перспективу розвитку особистості вчителя. Розвиток є головною характеристикою сутності ергономічного етичного ідеалу, що обумовлює безперервне вдосконалення індивіда. Основним чинником такого розвитку стає усвідомлення і розуміння суспільних зв'язків, соціального значення власної діяльності. Специфіка ергономічного етичного ідеалу полягає у випереджаючому характері відображення дійсності. Ідеали пов'язують історичні епохи й покоління, встановлюють спадкоємність кращих традицій. У цьому сенсі якраз і велика роль ергономічного етичного ідеалу в суспільному розвитку й у вихованні гармонійно-розвиненої особистості.

Ергономіка як етичний ідеал, спрямований на гармонізацію стосунків у системі «людина-техніка-середовище», є вищим критерієм людяності. Вона починається з усвідомлення особою свого боргу перед собою і перед суспільством. Така свідомість особи є ідеальною відповідно до її цілей, мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій, мотиваційно-ціннісного ставлення до діяльності.

Отже, адаптація ергономічної культури у соціальному часі виявляється у системі ціннісних орієнтації особистості вчителя технологій на майбутнє суспільства і своє особисте майбутнє. Вибір ціннісного підходу дозволяє розглянути сутність ергономічної освіти як соціально-педагогічного феномену. Ергономічна культура відображає вміння вчителя актуалізувати особистісні знання і здібності, що забезпечують ергономічну освіту, освоєння цінностей ергономічної культури і самопізнання. Ергономічний принцип діяльності характеризує основу світогляду і внутрішнього переконання людини, визначає ставлення і привласнення певної системи біоенергетичних, духовних, психологічних, медичних і соціальних знань, відповідних віковим особливостям і законам психологічного розвитку людини у взаєминах з технічними засобами навчання, природою і навколишнім світом. Ергономічна освіта визначає процес реалізації знань, умінь і здатностей особи до самозбереження, позитивного мислення на основі індивідуальних, інтелектуальних, вольових і енергетичних можливостей.

Ергономічна культура характеризує привласнення на особистісному рівні ставлення до здоров'я і працездатності та застосування знань, умінь і здатностей у безперервному самовдосконаленні.

Ергономічне виховання – педагогічний процес розкриття методів і засобів виховання ергономічної спрямованості особи, показ самого перебігу гармонійного розвитку особи, шляхів її становлення як суб'єкта праці, пізнання, спілкування, творчості. Ергономічне виховання має на меті гармонійний розвиток особи і припускає здорову життєдіяльність і здоровий характер стосунків між учасниками педагогічного процесу.

Проведений аналіз змісту ергономічних понять дозволяє визначити і зміст поняття «ергономізація» як похідне від попередніх. Воно відображає соціально-ціннісні й етично-психологічні основи суспільної освіти. Ергономізація освіти може бути розглянута як найважливіший соціально-педагогічний феномен, що відображає суспільні тенденції у побудові і функціонуванні системи освіти і виховання у сучасному житті.

Ергономізація педагогічної освіти як підсистеми освіти в цілому припускає реальну систему підготовки вчителя, що забезпечує єдність неперервного загальнокультурного, соціально-етичного і професійного розвитку вчителя з урахуванням суспільних потреб і особистих запитів. Відповідно до соціально-ергономічного підходу необхідно мету, зміст і технологію ергономічної підготовки майбутнього вчителя представити у взаємозв'язку з ергономізацією життя суспільства, соціально-економічним, науково-технічним і духовно-культурним розвитком держави.

Література:

1. Арнольдов А.И. Человек и мир культуры: Введение в культурологию. – М.: Изд-во МГИК, 1992. – 240 с.
2. Злобин Н.С. Культура и общественный прогресс. – М.: Наука, 1980. – 303 с.
3. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения.. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с
4. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1994. – 444 с.
5. Маркарян Э.С. Культура как способ социальной самоорганизации. – Гушино, 1982. – 256 с
6. Маркова А.К. Формирование мотивации учения: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
7. Сарингулян К.С. Культура и религия деятельности. – Ереван: Изд-во АП Арм. СССР, 1986. – 158 с.
8. Чавчавадзе Н.З. Культура и ценности. – Тбилиси: Мецниенба, 198 – 195 с.

У статті подано системно-структурний аналіз процесу формування ергономічної культури майбутніх учителів технологій. Сучасний підхід до вивчення складних і багатопланових процесів вимагає й різнопланового підходу, який синтезує культурологічний, системний, синергетичний, управлінський, професійний та інші підходи і його системно-структурний аналіз. Саме такий підхід дозволяє розглянути досліджуваний феномен в усіх складних різноманітнях зв'язків і стосунків як між собою, так і з зовнішніми системами.

Ключові слова: ергономічна культура, аксіологічний підхід, системно-структурний аналіз, ергономізація освіти.

Данная статья посвящена разработке системно-структурного обеспечения формирования эргономической культуры студентов педагогического вуза. Современный подход к изучению сложных и многоплановых процессов требует и разнопланового подхода, который синтезирует культурологический, системный, синергетический, управленческий, личностно-профессиональный и другие подходы и его системно-структурный анализ. Именно такой подход позволяет рассмотреть исследуемый феномен во всех сложных многообразиях связей и отношений как между собой, так и с внешними системами.

Ключевые слова: эргономическая культура, аксиологический подход, системно-структурный анализ, эргономизация образования.

The present article is dedicated to the elaboration of system-structured providing of the ergonomics culture development among the students of higher education institutions. The modern treatment on learning of complex and multifactor processes requires such type of approach, which would include the cultural, systematical, synergetic, administrative, professional and other kinds of treatment and evaluation. Precisely such treatment allows study the research phenomena from the point of view of all complicated relations, including internal and external both.

Keywords: ergonomics culture, axiological approach, system-structured analyze, ergonomics educations